

Leopold Moravčík

ČÍNA

NA KONCI DLHÉHO POCHODU

中国

Leopold Moravčík

**Čína na konci
Dlhého pochodu**

Text © Leopold Moravčík

Photographs: archive of Leopold Moravčík, Alžbeta Moravčíková, Fotolia

Design © DTP Perfekt

Slovak edition © Perfekt 2017

Knihu podporili

Veľvyslanectvo Čínskej ľudovej republiky v SR

Slovensko-čínska obchodná komora

United Industries, a. s.

ČÍNA NA KONCI DLHÉHO POCHODU

Autor: Leopold Moravčík

Fotografie: Archív autora, Alžbeta Moravčíková, Fotolia

Jazyková redaktorka: Daša Jajcayová, Lucia Tulová

Grafická úprava a zalomenie: DTP Perfekt

Tlač: NEOGRAFIA, a. s., Martin

Autor ďakuje Literárnemu fondu za podporu diela.

Vydal Perfekt, a. s., Cukrová 14, 811 08 Bratislava, ako svoju 771. publikáciu.

Rok vydania 2017

Prvé vydanie

Knihu si môžete objednať vo vydavateľstve PERFECT, Cukrová 14, 811 08 Bratislava, e-mail: odbyt@perfekt.sk alebo kúpiť v Kníhkupectve Vojtecha Zamarovského, Karpatská 7, 811 05 Bratislava 1, alebo na www.perfekt.sk s 30 % zľavou.

Elektronickú verziu tejto knihy si môžete kúpiť na www.martinus.sk a www.dibuk.sk.

ISBN 978-80-8046-821-7

www.perfekt.sk

ČÍNA

Leopold Moravčík

NA KONCI DLHÉHO POCHODU

中国

Dlhý pochod spájajúci ľudské srdcia

Pred vyše osemdesiatimi rokmi sa na území Číny odohral významný brdinský čin, Dlhý pochod. V tom čase odvážni bojovníci čínskej revolúcie prekonali početné nebezpečenstvá a prekážky v podobe drsného prírodného prostredia a nastavených pascí, aby dokázali takmer nemožné, až nakoniec zmenili smerovanie čínskej histórie.

Dnes, ako kultúrna veľmoc vo východnej časti sveta, je Čína jedným z piatich stálych členov Bezpečnostnej rady Organizácie spojených národov, je druhou najväčšou ekonomikou sveta, ako aj dôležitým ťažiskom rastu svetovej ekonomiky. Ak sa obzrieme späť do histórie, najmä na rozvoj čínskych moderných dejín, zistíme, že čínsky ľud prostredníctvom mnohých takýchto „dlhých pochodov“ v rozličných oblastiach dosiahol svetoznáme úspechy, čím sa nepochybne zaradil do rodiny veľkých národov.

Čína je pre Slovensko vzdialenou krajinou. Zásluhou neustáleho rozvoja a nepretržitého zlepšovania svojho medzinárodného postavenia sa však termín „Čína“ často objavuje v slovenských médiách. Väčšina Slovákov vďaka tomu vie o dnešnej Číne, ale málo je známe pozadie tohto úspechu. Z čoho vzišla dnešná Čína a kde sú korene jej súčasnej podoby?

Pán Leopold Moravčík je novinár a spisovateľ s bohatými skúsenosťami. Čínu navštívil viackrát a v rozličných historických obdobiach, preto vďaka svojim detailným pozorovaniam cez osobné postrehy objektívne opísal Čínu z pohľadu Slováka. Zároveň cez svoje skúsenosti živo predstavuje čitateľovi čínsku históriu, kultúru a súčasný rozvoj. Z hľadiska dejín, kultúry a prostredia sú Čína a Slovensko veľmi rozličné. Napriek tomu verím, že hodnoty Dlhého pochodu, ako nebojácnosť tvárou v tvár ťažkostiam a odhodlanie nezdať sa, sú pre ľudstvo spoločné.

Čína je dlhodobým priateľom Slovenska, preto dúfam, že dielo pána Moravčíka bude oknom, cez ktoré Slováci budú môcť spoznať Čínu, a že bude naďalej prispievať k prehlbovaniu vzájomného porozumenia a spolupráce medzi ľuďmi oboch krajín v 21. storočí.

Lin Lin
veľvyslanec Čínskej ľudovej republiky
v Slovenskej republike

KRAJINA V POKLUSE

Možno zodpovedne vyhlásiť, že Čína sa blíži ku koncu svojho Dlhého pochodu a v cieľi ju čaká svetové prvenstvo. Ak sa nestane nič mimoriadne, 21. storočie bude storočím Číny.

Pôvodný Dlhý pochod Číny odštartovaný v roku 1979 za svetovým prvenstvom sa čoskoro zmenil na šprint. Krajina dosahovala neuveriteľné hospodárske výsledky, počas dvadsiatich rokov stúpol hrubý národný dôchodok o 500 percent. Až v posledných rokoch sa šprint ustálil na miernom pokluse v nádeji, že toto tempo povedie k stabilite a k trvalému rastu. Deje sa tak v čase, keď ostatné veľké ekonomiky tohto sveta (s výnimkou Indie) buď prešľapujú na mieste, alebo nanajvýš drobčia malými krôčikmi vpred.

Výsledky tohto neobyčajného rozvoja v prvých troch desaťročiach reformy nazvanej „socializmus s čínskymi črtami“ sú obdivuhodné, ale rovnako uznanlivo sa experti vyjadrujú aj o cieľoch, ktoré si krajina nalinkovala v nasledujúcom období. Stanovila si dva medzníky. Prvým je sté výročie vzniku Komunistickej strany Číny v roku 2021, keď sa rast HDP v porovnaní s rokom 2010 má zdvojnásobiť. Ďalším medzníkom je sté výročie založenia Čínskej ľudovej republiky v roku 2049, kedy sa Čína má stať „prosperujúcou, demokratickou, kultúrne pokročilou a harmonickou socialistickou krajinou“. Niektorí si možno povie, že je to príliš veľa prívlastkov na jednu vetu a krajinu. Možno napovie viac konštatovanie, že vtedy by už Čína mala mať o tretinu vyšší hrubý národný dôchodok ako USA. Sú to naozaj odvážne plány, ale aj vtedy, keď táto krajina ohlásila na začiatku reformy svoj projekt „socializmus s čín-

skými črtami“, málokto veril, že ciele stanovené na desať – dvadsať rokov naozaj dosiahne.

Dôvodom skepticizmu bol fakt, že keď Ríša stredú (taký je doslovný preklad názvu z čínštiny) začínala s reformou, jej podmienky štartu boli doslova žalostné. Maove predchádzajúce experimenty s vlastným národom a krajinou v podobe Veľkých skokov, Veľkej kultúrnej revolúcie a ďalších kampaní s prívlastkom „veľké“ zanechali po sebe výraznú negatívnu stopu. Keď obdobie experimentov skončilo, zanechalo po sebe prídelový systém, ktorý stanovil každému občanovi na mesiac štyri vajcia, sto gramov cukru a štvrt' kila bravčoviny. Experti odhadli, že v tom čase, teda na začiatku 80. rokov, bol národný dôcho-

dok na jedného obyvateľa Číny iba okolo 200 dolárov. Preto mnohí brali ciele načrtnuté vtedajším podpredsedom vlády Teng Siao-pchingom, diplomaticky povedané, ako príliš odvážne, čo sa po preložení do bežného jazyka dá uviesť slovom nereálne. Čína prekvapila všetkých. V roku 2015 sa svojím objemom hrubého národného produktu (14,5 trilióna USD) prepracovala na druhé miesto vo svete, ale ak sa dosiahnutá životná úroveň meria prostredníctvom parity kúpnej sily (Purchasing Power Parity – PPP), tak už predstihla aj samotné Spojené štáty. Preto možno zodpovedne vyhlásiť, že Čína sa blíži ku koncu svojho Dlhého pochodu a v cieľi ju čaká svetové prvenstvo. Ak sa nestane nič mimoriadne, 21. storočie bude storočím Číny.

Slovné spojenie Dlhý pochod (Čchang-čeng) nie je uvedené náhodne. Prvýkrát sa použilo v polovici 30. rokov minulého storočia, kedy sa revolučná armáda, spolu s celým aparátom Komunistickej strany Číny, presúvala počas občianskej vojny do bezpečnejšej oblasti na severe krajiny. Na začiatku presunu mala armáda 86 tisíc členov, ale na novú základňu v provincii Šen-si dorazilo po roku v októbri 1935 iba 7 tisíc vytrvalcov. Odvtedy sa pojem Dlhý pochod stal meradlom sily, odvahy a vytrvalosti. Nie náhodou nesú toto pomenovanie aj čínske kozmické rakety.

Ako novinár som mal možnosť sledovať vývoj tejto krajiny od roku 1970 a mnohokrát som ju aj navštívil. Mohol som teda porovnávať rozdiely na zák-

Čínska ulica na začiatku reformy

lade časového odstupe. Preto môžem zodpovedne povedať, že to, čo Čína dosiahla od začiatku reformy, nemožno prirovnať k ničomu v súčasnom svete. Stačí poukázať na rozdiely badateľné zrakom každého návštevníka.

Keď som v novembri 1989 pricestoval do Pekingu prvýkrát, ocitol som sa v malej kruhovitej budove letiska, ktorá slúžila domácim i zahraničným linkám. Na úzkej ceste vedúcej do mesta lemovanej starými stromami sme míňali nielen osobné a nákladné autá a bicykle, ale aj konské povozy naložené tehľami. Súčasná budova pekinského letiska je rozlohou tretou najväčšou stavbou sveta a pokiaľ ide o kapacitu, je druhou najrušnejšou na zemeguli. Iba cesta letiskovým vlakom od priletovej haly k miestu, kde sa vydáva batožina, trvá desať minút. Pôvodnú cestu s konskými potahmi a cyklistami vystriedala osemprúdová diaľnica.

Zaujímavý bol aj podobný zážitok zo Šanghaja. V roku 1994 mi cesta z letiska do hotela na nábrežie Bund trvala pre veľkú zápchu presne hodinu, aj keď to bolo iba osemnásť kilometrov. Vtedajšie komunikácie evidentne nestačili vstrebať pribúdajúce dopravné prostriedky. Nové letisko je vzdialené od mesta až 35 kilometrov, ale magnetický vlak (Maglev) levitujúci nad koľajnicami ako lietajúci koberec to stihne za necelých osem minút, lebo sa dokáže pohybovať rýchlosťou až 430 kilometrov za hodinu.

Napriek evidentným zlepšeniam rozvoj dopravnej infraštruktúry pokrívajú za tempom, akým pribúdajú osobné autá. Kto nevidel, neuverí. Osemprúdové hlavné dopravné okruhy vo veľkomestách sú stále plné aut, a ak sa niečo zmenilo, tak asi to, že okrajový pruh vyčlenený pôvodne pre cyklistov okupujú v súčasnosti električné skútre. Nehlučné a ekologické. Mnohé mestá museli pristúpiť na reštrikcie v podobe zákazov jazdy áut s párnymi alebo nepárnymi koncovými číslami vo vyhradené dni. Nemožno sa čudovať. Turistický bedeker, ktorý som si kúpil v roku 1989 opisoval atmosféru prvých rokov reformy a konštatoval, že súkromné osobné autá sú tu skôr zriedkavosťou. O desať rokov neskôr už samotná Čína vyrobila 2 milióny áut ročne a v roku 2010 sa ich tu predalo vyše 18 miliónov, čo predstavovalo najväčší svetový trh. A predaj osobných áut naďalej stúpa.

Celú krajinu poprepájali moderné rýchlovlaky pohybujúce sa rýchlosťou vyše 300 kilometrov za hodinu. Budovy stanice majú rozmery moderných európskych letísk. Ak sa návštevník ocitne pred železničnou stanicou (povedzme tou v Pekingu), ohúri ho impozantná panoráma okolitých výškových budov kompozične zladených do architektonického a estetického celku. Odporúčam všetkým, ktorých šokuje pohľad na Bratislavu pred jej hlavnou stanicou.

Čína stihla počas posledných dvadsiat' rokov vybudovať toľko diaľnic, že ich dĺžkou odsunula Spojené štáty americké na druhú priečku. O niečom svedčí aj fakt, že iba v roku 2015 tu pribudlo 11 000 kilometrov diaľnic. V čase, keď my doma ešte stále nedokážeme prepojiť diaľnicou D1 dlhou 516 kilometrov hlavné mesto s východom Slovenska. Keďže sme v Číne, nájdeme tu aj svojské špecifiká. Po odstavnom pruhu tu kráča malými krokmi vpred muž s veľkou metlou a zametá. Odhadol som, že asi desať kilometrov dopredu, potom obedňajšia prestávka a desať kilometrov späť. Ak sa hovorí, že v Číne je prezamestnanosť, jednou z jej podôb sú práve zametači odstavného pruhu diaľnic. Ako druhú možno spomenúť obsluhu osobných výt'ahov vo väčšine výškových obytných domov.

Táto krajina je už dlhé desaťročia pre podnikateľov lákadlom a ako dôvod im stačí malá násobilka. Keď koncom 19. storočia majitelia anglických textílií kuli plány, ako preniknúť na čínsky trh, prišli s jednoduchým údajom. Tvrdili, že keby Číňania nosili košele dlhšie len o jeden cól, mali by ich fabriky postarané o odbyť na dlhé roky. Nemožno povedať, že by podobné kalkulácie neexistovali aj v súčasnosti. Keď riaditeľ firmy Coca-Cola Roberto Goizueta otváral závod v Číne, vyslovil želanie, že by sa rád dožil dňa, keď bude plechovka koly v každej čínskej domácnosti. To by bol odbyť! Netrvalo dlho a Goizueta mohol s potešením konštatovať, že predaj tohto nápoja sa za päť rokov zdvojnásobil. Táto krajina je síce ešte stále najlukratívnejším trhom, no zároveň sa stalo niečo úplne opačné, nečakané. V súčasnosti je to Čína, ktorá produkuje všetko a pre všetkých. Preto mnohé firmy presúvajú investície sem, vyrábajú tu a potom to vyvážajú do zvyšku sveta. Nie nadarmo sa rozšíril bonmot, že na začiatku stvoril Boh nebo i zem. Všetko ostatné už má značku Made in China. A nie je to iba bonmot. Istá americká spisovateľka si predsavzala, že nebude kupovať a používať nič, čo pochádza z Číny. Svoj experiment musela ukončiť veľmi rýchlo. V súčasnom svete by už neprežila.

Čína sa zároveň stáva krajinou rekordov a prvenstiev. V tejto kedysi doslova chudobnej krajine, ktorá si dáva zo skromnosti ešte stále prívlastok rozvojová, žilo v roku 2015 už 568 miliárdarov, čo je viac, ako ich je v USA. Sem smerujú vo veľkom aj tie najdrahšie osobné autá. Bez čínskeho trhu by mnohé automobilky živorili. Vypije sa tu najviac drahých vín a koňakov. Pre niektorých bude prekvapením fakt, že Čína už má väčšiu rozlohu vinohradov ako Francúzsko. O niekoľko rokov bude možno čínske víno bežnou komoditou aj na pultoch našich obchodov.

Čína už nie je iba montážnou dielňou a vývozcom lacných bavlnených tričiek. Tá predstava vo svete ešte stále existuje, no aj napriek tomu je to krajina

s veľkým vedeckým potenciálom. V roku 2015 podali Číňania vyše milión žiadostí o patent, čo je takmer tretina celosvetového množstva. Najvýkonnejší počítač sa už nenachádza v USA, ale v meste Wu-si. Rovnako významný je aj fakt, že na jeho výrobu sa použili výlučne domáce súčiastky. Dokonca aj druhý najvýkonnejší počítač je čínsky. Spojené štáty sa ocitli až na treťom mieste.

Táto krajina je síce ešte stále obľúbenou destináciou turistov z celého sveta, ale zároveň sú to Číňania, ktorých možno stretnúť kdekoľvek vo svete. V roku 2015 navštívilo USA vyše dva a pol milióna obyvateľov Ríše stredú a nechali tu takmer 27 miliárd dolárov. Aj mnohé európske krajiny postrehli, že ide o zámožných turistov a začali sa zameriavať na nich. Slovensko zaznamenalo v roku 2015 nárast čínskych turistov o 37 percent.

Najlepší príklad rozvoja tejto krajiny je to, čomu oni sami hovoria „tri túžby“. Napriek tomu, že existovali obdobia, keď hlavným cieľom bolo odriekať si v prospech celej spoločnosti a asketizmus bol takmer normou, každá rodina mala v kútiku duše niečo, po čom túžila. V 70. rokoch, krátko po skončení chaosu takzvanej kultúrnej revolúcie, bolo ideálom, aby rodina vlastnila jedny náramkové hodinky, bicykel a šijací stroj. Túžby však vtedy hatil existujúci prídellový systém. V 80. rokoch, keď sa začala realizovať ekonomická reforma, začali sa meniť aj túžby. V móde bol televízor, práčka a chladnička. Pred koncom storočia to už bol mobilný telefón, počítač a klimatizácia. Na začiatku nového storočia už dominovala dovolenka v zahraničí, auto a rodinný dom.

Napriek prudkým zmenám je čínska spoločnosť hlboko zakorenená v tradícii a vo svojej zemi. Vlastný turistický ruch nadobudol také rozmery, že niektoré pamätihodnosti, ktoré ešte pred dvomi desaťročiami doslova okupovali cudzinci, sú dnes pevne v rukách domáceho obyvateľstva. Mnohé múzeá si už ani nedávajú námahu, aby exponáty označovali sprievodným textom v cudzom jazyku. Zrejme predpokladajú, že návštevníci spoza hraníc ovládajú moderné technológie natoľko, že si všetko potrebné odsledujú vo svojom smartfóne pomocou takzvaného QR kódu. Zrejme patrím k starej konzervatívnej generácii,

Predavač sošiek sa jedná o cenu

lebo tie machule poskytujúce okamžitú odpoveď, ktoré sú v Číne už všade a pri všetkom, ešte neovládám. Aj v oblasti pokročilých komunikačných technológií sú Číňania pred Európanmi. S mobilmi v rukách pobežovali Číňania po uliciach už v čase, keď som ho tam nemal ešte ani ja. Na pekinskej železničnej stanici som si nedávno krátil čas sledovaním tých, ktorí sedeli na lavičke pred mnou. Z desiatich boli siedmi zahľadení do svojho mobilu a malé dievčatko sa hralo s tabletom. Keď som naposledy odchádzal zo Šanghaja, nadobudol som dojem, že tie najmodernejšie smartfóny mali v rukách skôr domáci obyvatelia a nie zahraniční turisti.

Turistika nie je len lukratívny trh, ale návšteva historických pamiatok a úchvatných prírodných scenérií pomáha posilňovať pocit národnej hrdosti a výlučnosti. O dôvodoch nemožno pochybovať, príspevok Číny do svetového kultúrneho a technického dedičstva je obdivuhodný. Ak si návštevníci všímajú Veľký múr alebo obdivujú terakotovú armádu, či ďalšie diela dávnej minulosti, zabúda sa, čím všetkým táto krajina prispela do svetového dedičstva: železný pluh, samostrel, papier vrátane toaletného, kompas, seizmograf, porcelán, lode s lopatkovým kolesom, zápalky, tlač, mechanické hodiny, papierové peniaze, strelný prach, rakety, granáty, očkovanie proti kiahňam či kolovrátko; to všetko poznali v tejto krajine v čase, keď súčasní Európania ešte pobežovali zmätene po kontinente a hľadali miesto, kde sa usadia. A používali to dlho predtým, ako sa nad tými vynálezmi začali čudovať v Európe. Až potom, ako sa vlády zmocnili mandžuskí nomádi, sa začalo obdobie stagnácie a úpadku. V súčasnosti sa Čína snaží vysokým tempom dohnať zaostávanie a už málokto pochybuje o tom, že uspeli.

K úspechu nepochybne prispel aj jednotný filozofický systém, ktorého základom bolo Konfuciovo učenie a jeho predstava o vládnutí, o hierarchii v rodine a spoločnosti. Znamená to, že najmenej dve tisícročia tento morálno-etický kódex prízvukoval ľuďom, že spoločnosť a štát je viac ako rodina a rodina viac ako jednotlivec. Tento systém sa vžil natoľko, že sa ho nepodarilo odstrániť ani násilím. Naposledy sa o to pokúsil Mao Ce-tung, keď v 70. rokoch 20. storočia na sklonku svojho života odštartoval kampaň kritiky Konfucia. Nepomohlo. Starý filozof odolal aj veľkému Maovi.

V súvislosti s takýmito úvahami sa objavujú aj otázky, či táto krajina a jej stará filozofia odolajú moderným nástrahám západnej civilizácie. O odpoveď na túto otázku sa pokúsila Američanka Nicole Monesová, ktorá tu dlhé roky pracovala ako tlmočníčka. Ako napísala, Čína je ako placka urobená z piesku. „*Ale nemá pevnú ruku, ktorá by držala veci pohromade, rozletí sa do neba v neurčitých víroch bez*

prítlačlivosti. “Bez toho tlaku zhora by sa zrejme už dávno oddlenili prosperujúce provincie doplácajúce na tie chudobnejšie a prevládli by tu parciálne a egoistické záujmy. V tom je zrejme aj tajomstvo jej prežitia.

Z času na čas sa objavia zaručene zasvätené informácie, že súčasný systém už čoskoro podľahne tlaku zvnútra i zvonka. S takýmito názormi je ťažko polemizovať, iba po väčšom odstupe času možno povedať, či mali reálny základ, alebo išlo len o zbožné želanie istých záujmových skupín a niektorých mocností. Ako v tejto súvislosti poznamenal novinár Curtis Stone, „je jednoducho nemožné robiť predpovede o budúcnosti Číny. To, čo vieme určite, je, že čínsky systém funguje v Číne. Napriek nedostatkom tento čínsky systém pozdvihol vyše 800 miliónov ľudí z chudoby a teraz je krajina vedúcim aktérom na svetovej scéne. A čo je ešte ohromujúcejšie, dokázala to bez toho, aby sa uchýlila k dobyvačným vojnám, kolonializmu a územnej expanzii. Silná štátna kontrola pozdvihla Čínu a bude zohrávať hlavnú úlohu pri vytváraní vyvázenejšej a dômyselnejšej ekonomiky. Jednoducho povedané, Čína je na správnej ceste.“

Isté je len to, že ako bude narastať ekonomická sila Číny, porastie aj jej vplyv vo svete a snaha ovplyvňovať svetové dianie. Nie všetci sa s tým dokážu vyrovnat' a budú to brať ako ohrozenie svojich vlastných záujmov. Dokáže sa ľudstvo s týmito zmenami zmieriť? A bude sa im vedieť prispôbiť? Pre novinárov a publicistov to bude nepochybne zaujímavé storočie, ale nepochybne bude storočím Číny.

Pivovar Fang-šan vznikol v prvom desaťročí reformy v spolupráci s vtedajšou ČSSR

Čestná stráž před Bránou nebeského pokoja

NÁMESTIE AKO RÝCHLOKURZ HISTÓRIE

北京

Skutočnosť, že Námestie nebeského pokoja sa dostalo do Guinnessovej knihy ako najväčšia mestská nezastavaná plocha, nie je náhoda. Je to jediné miesto v celej krajine, kde sa zmestia zástupcovia všetkých provincií, národností a spoločenských vrstiev počas významných akcií.

Ak navštíviť čínske hlavné mesto Peking, tak odporúčam september. Viem, prečo. Bol som tu v rozličných ročných obdobiach a september mi opakovane potvrdil svoje výhody. Mám pre to niekoľko dôvodov. Prvým je príjemné počasie, lebo už ustúpili letné horúčavy a vlhkosť ovzdušia je príjemnejšia, no ešte prevláda slnečné počasie. Navyše, možno badať niečo neobvyklé. Ak vystúpite povedzme na umelý kopec za severnou bránou Zakázaného mesta, uvidíte ďaleko do diaľky. A to je niekedy v tomto meste vzácnosť.

Peking bez smogu je na začiatku 21. storočia niečo nemysliteľné, kvôli nemu sa čínske hlavné mesto ocitá vo svetových správach častejšie ako v prípade svojich hospodárskych či športových úspechov. Niekedy je Peking synonymom pre znečistené ovzdušie. A to je druhý dôvod, prečo ho navštíviť v septembri. Prvý október je totiž najväčší čínsky štátny sviatok, výročie vzniku ČĽR, spojený s víťaznými dňami pracovného pokoja a s veľkolepými oslavami, preto vláda urobí všetko, aby nič neskazilo dojem. Už niekoľko dní pred prvým októbrom úrady prikazujú prevádzkam v meste a okolí, ktoré najväčšou mierou prispievajú k neblahej povesti Pekingu ako znečisťovatelia životného prostredia, aby zastavili alebo obmedzili výrobu a prispeli tak k vzniku doslova sviatočného ovzdušia.

September v roku 2015 mal v Pekingu ešte jedno privilégium. Tretieho septembra si Čína pripomínala 70. výročie porážky Japonska, a tým aj koniec Dru-

hej svetovej vojny. Keďže my Európania považujeme náš kontinent za pupok sveta, ostáva nepovšimnuté, že aj po ôsmom či deviatom máji v roku 1945 sa v Ázii ešte bojovalo, vojnu nezastavili ani americké jadrové bomby zvrhnuté začiatkom augusta na japonské mestá Hirošima a Nagasaki. Až keď Červená armáda rozdrvila japonské jednotky v Mandžusku, možno povedať, že sa skončilo aj krviprelievanie v Číne. Dovtedy japonskej agresii padlo za obeť asi šesť miliónov civilistov. O to viac dôvodov mala čínska vláda pripomenúť si okrúhle výročie veľkou vojenskou prehliadkou a dať tak na vedomie, že história sa opakovať nebude.

To bol dôvod, prečo sa v Pekingu udialo už v auguste 2015 to, čo po iné roky až o niekoľko týždňov neskôr. Vláda obmedzovala výrobu produkujúcu dym a prach, ba dokonca zariadila aj to, aby osobitnými postrekmi oblakov znížila na minimum pravdepodobnosť dažďových zrážok počas vojenskej prehliadky. Staré socialistické heslo „*poručíme vetru, dažďu*“ tak dostalo reálnu podobu, lebo tretieho septembra nezapršalo a vojenská prehliadka plánovaná na Námestí nebeského pokoja sa vydarila.

Ak v septembri 2015 Čína prikázala dažďu, aby nepršal, v nasledujúcich rokoch plánuje prikázať vetru, aby dul. Podľa správ agentúr má vzniknúť niečo ako „*prírodné cesty na prúdenie vzduchu*“. V okolí Pekingu má vzniknúť päť takýchto vzduchových diaľnic, ktorými má prúdiť zo severu čistý vzduch a odľuďovať smog. Majú sa na to využiť prírodné zákony, aj pásy zelene, vodná plocha jazier,

Výročie konca druhej svetovej vojny

otvorené priestory a nízka zástavba, aby nič nestálo v ceste prúdeniu vzduchu. Veľmi tomu nerozumiem, ale počkáme a uvidíme.

Toľko ku krátkemu odbočeniu od témy september, Peking, hlavné námestie a vojenská prehliadka. Jedinou škvrnou na celkovom výsledku osláv bolo, že západní predstavitelia odmietli pozvanie. Zopakovali tak postoj k vojenskej prehliadke v Moskve v máji 2015, kde svoju neúčasť odôvodnili ruskou anexiou Krymu a udalosťami na Ukrajine. Čína síce nič neanektovala a má ešte stále nejaké územné spory so susedmi súvisiace s minulosťou, ale tie neboli príčinou absencie západných predstaviteľov. Dôvody sa vždy nájdu. Fráza „*dodržívanie ľudských práv*“ doteraz vždy zabrala. Hoci Čína neporušuje ľudské práva o nič viac ako mnohé iné krajiny sveta, napríklad verní spojenci USA ako Saudská Arábia či Turecko, ale ich náklonnosť a úslužnosť politike Washingtonu, ako aj spojenecké záväzky, prispievali dlhodobo k tomu, že americká vláda ochotne privierala oči nad väznením tureckých novinárov, zabíjaním Kurdov, nechávala bez povšimnutia ozbrojené nájazdy Turecka do Iraku a Sýrie a neprotestuje ani proti popravám šiitských duchovných v Saudskej Arábii. Nezaujímajú ju bičovanie odporcov tamtojšej kráľovskej dynastie či diskriminácia žien, čím táto krajina potvrdzuje, že ešte stále žije v temnom stredoveku a nemieni svoje čudné zákony meniť a prispôbiť 21. storočiu.

Príkaz necestovať do Pekingu si dovoľil v tomto prípade ignorovať iba jeden predstaviteľ krajín EÚ, český prezident Miloš Zeman, ktorý tak dal najavo, ako už mnohokrát predtým i potom, že sa nemieni riadiť diktátom Washingtonu a Bruselu. Podobne sa zachoval aj generálny tajomník OSN, čo vyvolalo ostrú reakciu Tokia, a hovorca japonskej vlády dokonca naznačil, že Pan Ki-mun mal zaujať v tomto prípade „*neutrálnejší postoj*“. Toto odporúčanie sa nedá vysvetliť inak, ako snahou Japonska vymaniť sa z pút, ktoré mu nasadila porážka v Druhej svetovej vojne. Tokio doteraz prejavilo málo pokory, aby ospravedlnilo vojnové zločiny svojej vtedajšej vlády a nemieni skloniť hlavu na pietnych miestach obetí svojej vlastnej agresie. Japonsko zrejme nepostrehlo, že žiadať „*neutrálnejší postoj*“ od generálneho tajomníka OSN je prejavom cynizmu, lebo Pan Ki-mun je Kórejčan a svojou účasťou na vojenskej prehliadke v Pekingu dal najavo, že aj jeho krajina bola obeťou japonskej rozpínavosti. Napokon, zmienil sa o tom aj vo svojom vyhlásení: „*Je dôležité pripomínať si minulosť, uvažovať nad ponaučeniami, ktoré z nej pre nás vyplývajú a porozmýšľať, ako napredovať k jasnejšej budúcnosti založenej na týchto ponaučeníach.*“ Bolo viac ako symbolické, že krátko po výročí japonskej porážky a po oslavách ukončenia Druhej svetovej vojny schválil japonský parlament zákon umožňujúci vojakom účasť na akciách v zahraničí.

V Číne sa toto rozhodnutie stretlo s nevôľou a vláda reagovala vyhlásením, že japonské ambície povedú k nárastu napätia v regióne. Úrady svoju nespokojnosť dali najavo aj tým, že si pripomenuli výročie takzvaného mukdenského incidentu z 18. septembra 1931. Incident sa stal zámenkou na ozbrojenú agresiu Japonska. V ten deň Japonsko zinscenovalo sabotáž na železničnej trati neďaleko mesta Mukden (po čínsky Šen-jang). Explózia bola nepatrná, nálož významnejšie nepoškodila trať, Japonci nechceli urobiť veľkú škodu sami sebe, ale to stačilo na to, aby z výbuchu obvinili čínsku armádu. Zo skutočného útočníka sa teda stala nevinná obeť. Už nasledujúci deň japonské letectvo zaútočilo na mesto Šen-jang, čím sa začala ozbrojená invázia do zvyšku Číny. Čína si preto 18. septembra 2015 predpoludním pripomenula toto výročie doslova nahlas tým, že v mestách, ktoré najviac pocítili japonskú agresiu, zazneli sirény. Zároveň sa rozozvučali zvony, ktoré štrnástimi údermi pripomenuli štrnásť rokov japonskej okupácie.

Tak sa Námestie nebeského pokoja opäť dostalo do centra pozornosti, lebo poukazovalo na nový trend vo svetovej politike. Studená vojna sa neskončila, to čo sme považovali za jej koniec, bolo len niekoľkoročné prímerie, ktoré USA využili na posilnenie svojich vlastných mocenských pozícií vo svete. Odpoveďou na túto americkú rozpínanosť bola aj demonštrácia vlastnej sily krajinami, ktoré sa cítia byť zatlačované do kúta a oslabované na úkor iných. Rusko tak urobilo v máji 2015 veľkou vojenskou prehliadkou a Čína o pár mesiacov neskôr.

Čínsky prezident Si Ťin-pching kvôli tejto príležitosti odložil európske oblečenie a vrátil sa k tradičnej blúze zapnutej až po krk, k takej, akú svet vídaval v uplynulých desaťročiach na najvyššom čínskom predstaviteľovi Mao Ce-tungovi a na členoch vtedajšej vlády. Blúza sa vtedy stala doslova symbolom revolučných zmien. Prezident tak dal zasa najavo, že Čína buduje svoju politiku na tradíciách i modernizácii. V otvorenom aute urobil prehliadku nastúpených jednotiek všetkých zložiek čínskej armády, ktoré následne defilovali popri tribúne spolu s modernými zbraňami. Vojenský pridelenec z veľvyslanectiev krajín NATO všetko fotili a potom vo svojich hláseniach poukázali na fakt, že Čína chcela prehliadkou položiť dôraz na svoju raketu Dong Feng 21D. Raketa je určená predovšetkým na ničenie veľkých bojových plavidiel, akými sú nepochybne lietadlové lode plaviace sa v regióne Juhovýchodnej Ázie a Ďalekého východu. Keďže jedinou krajinou, ktorá rozmiestnila takéto plavidlá v tejto časti Ázie, ďaleko od svojho územia a blízko Číny, sú Spojené štáty, netreba dlho uvažovať, prečo sa na prehliadke kládol dôraz na túto raketu.

Námestie nebeského pokoja s mauzólom Mao Ce-tunga, v pozadí Cisársky palác

V tejto súvislosti možno porovnať vojenskú prehliadku z 3. septembra 2015 s tou, ktorá sa v Pekingu uskutočnila pri príležitosti 60. výročia vzniku Čínskej ľudovej republiky 1. októbra 2009. Vtedajší prezident a generálny tajomník strany Chu Ťin-tchao mal tiež na sebe tradičnú uniformu à la Mao, no po námestí sa nepresúvala ťažká vojenská technika, ale najmä mladé Číňanky s vypnutou hrud'ou oblečené vo vkusných vojenských uniformách so sukňami vysoko nad kolenami. Aj to naznačuje, ako sa za šesť rokov výrazne zmenila situácia vo svete. Všetci ľudia už nie sú bratia, niektorí sa opäť zmenili na nepriateľov.

NÁMESTIE AKO KONCENTROVANÁ HISTÓRIA

Námestie nebeského pokoja (Tchien-an-men), ak ide o rozlohu, je najväčšou mestskou nezastavanou plochou na svete. Zmestil by sa sem celý Vatikán. Podstatná však nie je jeho rozloha, ale osobitné poslanie. Ak Číňania označovali po stáročia svoju krajinu ako Ríšu stredu (Čung-kuo), námestie môžeme pokojne nazvať centrom Číny, lebo vždy bolo miestom, kde sa rodila moderná história.

Na severnej strane sa námestie napája cez Bránu nebeského pokoja na Zakázané mesto, ktoré bolo sídlom čínskych cisárov až do revolúcie v roku 1912, keď sa Čína stala republikou vedenou Národnou stranou (Kuo-min-tang). Na krátky čas revolučná vláda preniesla svoju moc južnejšie do mesta Nanking, ale po tom, ako sa po druhej svetovej vojne prevalila krajinou ďalšia revolučná vlna

Brána nebeského pokoja sa dostala aj do štátneho znaku

a zvíťazili komunistické jednotky, sa po krátkom váhaní centrum Číny opäť prenieslo do Peking. Tu, na priečelí Brány nebeského pokoja, vystúpil 1. októbra 1949 predseda Komunistickej strany Číny so svojou revolučnou suitou, oznámil vznik Čínskej ľudovej republiky a predniesol pamätné slová: „*Čína sa dnes postavila na vlastné nohy.*“ V tejto jednej krátkej vete sa skoncentrovala spomienka na predchádzajúce storočné obdobie čínskej slabosti, polokoloniálnej poroby a národného poníženia. Na jeho začiatku, počas takzvaných Ópiových vojen, si západné veľmoci porciovali Čínu ako lákavú tortu. Keď pokrokové sily zvrhli cisárstvo, nasledovala dlhá občianska vojna prerušená na krátky čas japonskou agresiou a čiastočnou okupáciou. Po porážke Japonska sa dočasní spojenci opäť premenili na úhlavných nepriateľov, až kým zvyšky republikánskej armády generalissima Čankajška neušli pod náporom revolučných jednotiek Mao Ce-tunga na ostrov Taiwan, odkiaľ sa odvtedy domáhajú práva na návrat a vlády nad celou Čínou.

O význame tohto námestia svedčí aj samotný čínsky znak. Sú na ňom kontúry Brány nebeského pokoja v červenom poli, nad ňou je päť žltých hviezd, z toho jedna dominantná. Tá symbolizuje Komunistickú stranu Číny, štyri menšie hviezdy predstavujú základné sociálne skupiny, ktoré sa podieľali na revolúcii: roľníci, robotníci, drobná buržoázia a vlasteneckí kapitalisti. Toto rozdelenie čínskej spoločnosti musí prekvapiť mnohých starších, ktorí si ešte pamätajú, že u nás bolo v istom období po roku 1948 znárodnené prakticky všetko, napríklad aj dedinský obuvník alebo lepšie povedané povestný prištipkár. Už vôbec nemožno hovoriť o tom, že by remeselníci a vlastenecká buržoázia mali niekde svoju „hviezdičku“ ako v Číne. Buržoázia prežila v tejto krajine dokonca aj také represívne obdobie, akou bola povestná „kultúrna revolúcia“.

Na priečelí brány je už desaťročia veľký farebný portrét predsedu Mao Ce-tunga v jeho najlepších rokoch moci a slávy. Spod brány vypočoduje každé ráno za úsvitu vojenská jednotka sprevádzaná kapelou. Keď zaznie hymna, vojak v bielych rukavičkách uchopí koniec vlajky a vymrští ju do vetra. Tá potom stúpa na vrchol stožiara, kde ostane až do večera, kedy sa odohrá opačný ceremoniál.

Obrad je veľmi populárny, zakaždým ho sledujú tisíce divákov. Najviac ich je počas čínskych sviatkov a na Nový rok. Na internete možno nájsť dokonca podrobné tabuľky, kde sa dá vystopovať, v ktorý deň a v ktorom čase sa uskutoční tento ceremoniál. Na Silvestra a Nový rok je to ráno o 7:36 h, večer 16:59 h. V polovici júna stúpa vlajka na stožiar už o 4:45 h a je tam až do 19:47 h. Najmä večer sa námestie na severnej strane zaplní Číňanmi, ale aj turistami zo zahraničia, aby boli v prvom prípade účastníkmi, v druhom svedkami rastúceho pocitu hrdosti a vlastenectva obyvateľov krajiny.

Skutočnosť, že Námestie nebeského pokoja sa dostalo do Guinnessovej knihy ako najväčšia mestská nezastavaná plocha, nie je náhoda. Je to jediné miesto v celej krajine, kde sa zmestia zástupcovia všetkých provincií, všetkých národností a všetkých spoločenských vrstiev počas významných politických a spoločenských akcií. Svet sa o tom mohol presvedčiť 18. augusta 1966, keď sa tu zhromaždilo vyše milióna mladých Číňanov, aby podporili Veľkého kormidelníka, ako často prezývali Mao Ce-tunga, a vyhlásili nezmieriteľný a neľútostný boj proti štyrom starým zlám: starým myšlienkam, starej kultúre, starým obyčajom a starým návykom. Tým sa začalo to, čo dostalo oficiálny názov Veľká proletárska kultúrna revolúcia. S odstupom času sa v Číne týmto udalostiam hovorí Obdobie chaosu.

Námestie nebeského pokoja je najväčšou mestskou nezastavanou plochou na svete. V pozadí je Mauzóleum Mao C

Če-tunga, v popredí Pamätník hrdinov revolúcie.

VEĽKÝ SKOK VZAD

V skutočnosti nešlo ani o kultúru, ani o revolúciu, ale bola to len svojská podoba mocenského boja. Mao Ce-tung bol tak nadšený pozitívnymi výsledkami prvej čínskej päťročnice, že sa rozhodol pozmeniť plány druhej päťročnice a urýchliť hospodársku premenu krajiny. Sériu opatrení dostala názov Veľký skok vpred. Počas návštevy Moskvy v roku 1958 tvrdil, že Čína dospeje ku komunizmu skôr ako Sovietsky zväz. Jeho vízie prijali v Moskve so zdvorilým úsmevom, v čase sovietskych sputnikov sa to inak brat ani nedalo. V súčasnosti by bolo pochybovaťov zrejme oveľa menej. Najmä keď si uvedomíme, že Mao v tom čase tvrdil, že pokiaľ ide o úroveň ekonomiky, Čína o sedemdesiat rokov predstihne USA. Vtedy bol všetkým na posmech, dnes už o tejto jeho vízii málokto pochybuje.

Problém bol v tom, že Mao Ce-tung uchopil celý problém za zlý koniec. Organizoval masové kampane, ktorými chcel dosiahnuť urýchlenie rozvoja krajiny, ale aj premenu jej obyvateľov na uvedomelých a oddaných členov kolektívu. V móde bola proletárska skromnosť, odriekanie sa v prospech revolúcie. Na vidieku to znamenalo formovanie poľnohospodárskych komún, ktoré Veľký kormidelník označil ako „*skratku vedúcu ku komunizmu*“. Hľbili sa nové kanály na zavlažovanie polí, polia sa obrábali kolektívne. V mestách mala politika Veľkých skokov inú podobu. Mao sa totiž v prvej etape rozhodol predbehnúť Veľkú Britániu vo výrobe ocele. Keď na to oceliarne nestačili, zapojil do tavby aj ostatné obyvateľstvo vrátane roľníkov. Výsledky boli katastrofálne. Čína síce na papieri vyrobila v roku 1960 rekordných 12 miliónov ton ocele, ale väčšina sa nedala dopraviť z vidieka do veľkých závodov a navyše bola nekvalitná. Horšie bolo, že vzhľadom na kampaň „dobehnúť a predbehnúť“ roľníci nemali kedy obrábať pôdu. Produkcia ryže výrazne poklesla a na istých miestach krajiny prepukol dokonca hladomor.

Následky politiky Veľkého skoku boli katastrofálne. Predseda vlády Čou En-laj a generálny tajomník strany Teng Siao-pching predstavovali pragmatické krídlo a boli to práve oni, ktorí museli vynaložiť mimoriadne organizačné schopnosti na nápravu chýb v poľnohospodárstve a priemysle. Rozhodnutia a príkazy predsedu Maa jednoducho ignorovali, odsunuli ho na vedľajšiu koľaj. Sám neskôr o tomto období povedal: „*Správali sa ku mne, ako by som bol ich mŕtvu príbuzný na pohrebe.*“ A to nemali robiť. Mao sa na krátky čas stiahol do ústrania, mnohí si mysleli, že už navždy, iní tvrdili, že vážne ochorel, ale on tam v tichosti pripravoval svoj veľkolepý návrat. Najskôr si zaplával v rieke Jang-c', aby ukázal celému svetu, že správy o jeho zlom zdravotnom stave boli výmysly.

Oficiálne odštartovanie „kultúrnej revolúcie“ sa uskutočnilo 18. augusta 1966 na Námestí nebeského pokoja za účasti milióna mladých nadšencov a požehnané samotným Maom sa stalo impulzom na prenasledovanie všetkých, čo mali nejakú súvislosť s minulosťou, alebo ktorí boli označovaní za triednych nepriateľov. Červení gardisti, ako oficiálne nazývali skupiny mladých rebelov, si celé mesiace vybíjali energiu na historických pamiatkach a umeleckých dielach, z obchodov vyhadzovali voňavky a luxusný tovar. Na uliciach zastavovali tých, ktorí sa výzorom líšili od davu, preto ich ostrihali podľa jednotného vzoru a rozstrihli im nohavice, ak nemali príslušnú šírku. Pre Maa to bola zároveň vhodná príležitosť, aby sa vysporiadal so svojimi odporcami. Odhaduje sa, že vyše 700 tisíc funkcionárov na všetkých stupňoch bolo vystavených ponížovaniu a 30 tisíc z nich prišlo o život. Generálny tajomník strany Teng Siao-pching skončil ako robotník v malom traktorovom závode na vidieku a jeho syn ostal ochrnutý, keď ho Červení gardisti prinútili skočiť z vysokej budovy. Výsledok chaosu, ktorý zachvátil celú krajinu, vystihuje Tengov výrok: *„Kultúrna revolúcia vyprodukovala celú generáciu mentálnych kriplov.“*

Keď sa mládež už dostatočne vybúrila na kultúrnych pamiatkach a na straníckych funkcionároch, Mao Ce-tung jej poďakoval a vyslal ju na vidiek, aby tam šírila svoju revolúciu. Zároveň nariadil armáde, aby zriadila revolučné výbory vo všetkých provinciách a obnovila tam poriadok. Výsledkom „kultúrnej revolúcie“ bolo preto neobyčajné posilnenie vplyvu armády. Na 9. zjazde KS Číny v apríli 1969 sa objavila iba necelá pätina bývalého ústredného výboru a bývalej vlády, zato až dve tretiny delegátov zjazdu bolo vo vojenských uniformách. Začala stúpať moc a sláva malého neduživého ministra obrany Lin Piaa. Stal sa dokonca oficiálnym následníkom predsedu Maa. Ale len na chvíľu. Črtal sa nový mocenský boj, lebo počas obdobia chaosu zosilnela aj pozícia Maovej manželky Ťiang Čching, ktorá dovtedy žila v ústraní. V snahe vyvažovať vplyv jednotlivých skupín „Veľký kormidelník“ na naliehanie predsedu vlády Čou En-laja vzal opäť na milosť Teng Siao-pchinga, aby napravil, čo kultúrna revolúcia pokazila.

Malá patriotka na námestí

Lin Piaovi stačilo, aby ako korunný princ v tichosti a v úzadí čakal na svoj deň, lebo chorľavý a zostarnutý Mao mohol skonat' každú chvíľu. On sa ale rozhodol konat' a urýchlil' svoj nástup na revolučný trón. Nebol zrejme dobrý taktik a konšpirátor, lebo prípravy na vojenský prevrat nedokázal utajiť ani pred svojou dcérou Lin Tou-tou, ktorá ako správna vlastenka sprisahancov prezradila. Lietadlo, v ktorom sa potom snažil utiecť spolu so skupinou sprisahancov, havarovalo 13. septembra 1971 nad Mongolskom. O pomeroch v krajine svedčí fakt, že svet sa o Lin Piaovej smrti a o jeho úkladoch dozvedel až o desať mesiacov. Aby to čínsky národ mal ešte zložitejšie, Mao Ce-tung odštartoval novú ideologickú kampaň, keď spojil kritiku málo populárneho Lin Piaa s kritikou veľmi uznávaného mysliteľa Konfucia, ktorého eticko-filozofický kódex bol vyše dvetisíc rokov základom čínskeho myslenia i konania a jeho popularitu nedokázala odstrániť ani revolúcia, ani jedna z Maových politických kampaní.

SYMBOL REVOLÚCIE I NESPOKOJNOSTI

Uprostred Námestia nebeského pokoja sa týči Pamätník hrdinom revolúcie. Je to obdivuhodný 36 metrov vysoký monument vybudovaný zo žuly a jeho osem basreliéfov zobrazuje kľúčové momenty storočného obdobia poznamenaného revoltou. Prvý basreliéf znázorňuje prvú Ópiovú vojnu v roku 1840, keď čínske úrady chceli zastaviť Britániu distribúciu ópia dovážaného z Indie. Náklad lodí, ktorý ruinoval čínsku pokladňu a mal prerobiť Číňanov na povolných narkomanov, jednoducho vyhodili do vôd prístavu. Bol to prvý akt vzbury proti západnej arogancii a rozpínavosti a hospodárskemu ožobračovaniu. Posledný ôsmy basreliéf zaznamenáva prekročenie rieky Jang-c' revolučnou armádou, čo predznamenal koniec Čankajškovho odporu na čínskej pevnine.

V porevolučných rokoch sa pamätník stal aj miestom, kde si obyvatelia krajiny prichádzali začiatkom apríla počas Sviatkov čistoty a jasu (niečo ako naša Pamiatka zosnulých) uctiť padlých bojovníkov revolúcie. Stalo sa tak aj 4. apríla 1976, keď sa niekoľko stotisíc obyvateľov zhromaždilo pri pamätníku, aby si uctili pamiatku populárneho premiéra Čou En-laja, ktorý zomrel v januári toho roku.

Čou En-laj bol mimoriadne bystrý a obľúbený politik. O jeho schopnostiach svedčí aj fakt, že bol jedným z mála, ktorí prežili bez vážnejších následkov všetky Maove kampane a otrasy. Bol to on, kto vedel mnohé vzletné nápady „Veľkého kormidelníka“, nad ktorými ostatný svet nechápavo krútil hlavou, realizovať v prijateľnejšej podobe. Navyše bol schopný presvedčiť Maa, že na rea-

Dianie na námestí je pod dohľadom všadeprítomných kamier

lizáciu zložitých úloh potrebuje takých skúsených politikov odstavených počas Kultúrnej revolúcie, akým bol aj generálny tajomník strany Teng Siao-pching.

Dalo sa očakávať, že po smrti premiéra sa jeho chránenec Teng ocitne opäť v nemilosti a že si posilní postavenie Maova manželka Ťiang Čching a jej suite prezývaná gang štyroch. Názory čínskeho obyvateľstva na najnovší vývoj sa preto logicky prejavili aj počas vtedajšieho Sviatku čistoty a jasu. Mnohé reakcie mali skrytú podobu, ale zdôrazňovaný obdiv k mŕtvemu premiérovi bol zároveň narážkou na nespokojnosť s novým vedením. Keď sa objavilo heslo „*Preč s cisárskou-vdovou*“, nik nepochyboval, že za touto historickou postavou treba vidieť manželku starnúceho Mao Ce-tunga, ktorá sa pripravovala zopakovať príklad Čch'-si, vdovy po cisárovi, keď ako regentka prevzala v druhej polovici 19. storočia moc v krajine na dlhý čas do svojich rúk a prispela tak k jej ďalšiemu úpadku. Jej vzorom sa nepochybne stala aj Wu Ce-tchien, ktorá ako jediná žena v histórii Číny zasadla na povestnom cisárskom „dračom tróne“.

Pietny akt za Čou En-laja prerástol 5. apríla do nepokojov, ktoré musela potláčať polícia za pomoci armády. Vtedy chorľavý Mao Ce-tung udrel ešte raz

a naposledy. V médiách sa objavila otvorená kritika Teng Siao-pchinga, následne bol opäť zbavený všetkých funkcií, ale Maova manželka a jej gang štyroch sa tešili predčasne. Mao Ce-tung v evidentnej snahe vybalansovať rastúci vplyv radikálov, vymenoval za premiéra dovtedajšieho ministra verejnej bezpečnosti Chua Kuo-fenga. A tak bolo námestie opäť svedkom čínskeho paradoxu, keď 8. apríla 100 tisíc zhromaždených za spevu revolučných piesní privítalo pre zmenu pád Teng Siao-pchinga a nástup nového premiéra.

To však ešte nebol koniec pohnutých udalostí v tom roku. Krátko po polnoci 9. septembra 1976 zomrel aj Mao Ce-tung. Zaujímavé je, že jeho odchod predznamenal udalosti, ktoré sa podľa dlhodobej čínskej tradície nedali vysvetliť inak ako signál, že sa čoskoro skončí etapa súčasného vládcu. Provinciu Che-pej a najmä mesto Tchang-šan postihlo silné zemetrasenie, ktoré si vyžiadalo asi pol milióna ľudských obetí. Krajinu zároveň sužovali veľké záplavy a Žltá rieka sa počas dvoch mesiacov vyliala zo svojich brehov dokonca až sedemkrát. Ponad Čínu preletel veľký roj meteoritov a na niektorých miestach napadol červený sneh. Prírodné katastrofy a neobvyklé nebeské úkazy sa v minulosti vždy

Púšťanie šarkanov na námestí

vykladali ako varovanie nebies určené panovníkovi, že príde o svoj nebeský mandát. Panika zapríčinená neobyčajnými udalosťami nadobudla obrovské rozmery, noviny boli nútené uverejniť sériu článkov, v ktorých sa snažili dať katastrofám prírodným úkazom vedecké vysvetlenie.

Skutočný mocenský boj sa v Číne rozhorel až potom, keď Mao už nemohol posúvať figúrkami na politickej šachovnici a vyvažovať silu jednotlivých skupín protisilou. O pomeroch vo vedení po jeho úmrtí neexistovali dôveryhodné informácie, o tom, že sa niečo deje, sa šírili iba náznaky. Napríklad, zahraniční novinári a diplomati zbystrili pozornosť 11. októbra, keď prišla na oficiálnu návštevu delegácia Papuy-Novej Guiney a keď medzi tými, ktorí s hostami rokovali, neboli prívrženci Maovej manželky. O dva dni neskôr sa z obchodov vytratilí fotografie Ťiang Čching a jej prívržencov vo vedení strany. Napriek týmto signálom nik neveril chýrom šíriacim sa po Pekingu, že boli uväznení. Až 22. októbra, keď uplynulo 40 dní predpísaného smútku za Mao Ce-tungom, sa na námestí opäť zhromaždilo milión vojakov a civilistov. Na tribúne sa objavil prvý námestník mestského výboru strany Wu Te a oficiálne obvinil gang štyroch zo všetkých možných zločinov. O tom, aký chaos existoval v krajine v interpretácii udalostí a v hlavách funkcionárov, svedčí článok uverejnený koncom novembra v oficiálnom straníckom denníku *Žen-min ž'-pao*. Uvádza sa v ňom, že „*členovia bandy sa stavali proti smerniciam predsedu Maa a falšovali ich, vystupovali proti Veľkej kultúrnej revolúcii, proti kritike Lin Piaa a Konfucia a proti boju za kritiku Teng Siao-pchinga ... a toto všetko sabotovali.*“ Autor článku evidentne ani po takom časovom odstupe od udalostí nevedel, „kde je sever“, lebo krátko po jeho hodnotení situácie sa začal zo zabudnutia opäť vynárať toľkokrát už odstavený a preklínaný Teng Siao-pching. Najskôr sa o jeho návrate na politickú scénu iba šepkalo, ale v júli 1977 ho stranícke plénum aj oficiálne navrátilo do všetkých funkcií, ktoré zastával pred 7. aprílom 1976. Naopak, Maova manželka Ťiang Čching, ideológ jej skupiny Čan Čchung-čchiao, mladý šanghajský robotník Wang Chung-wen, aj Maov zat' Jao Wen-jüan skončili vo väzení a neskôr aj pred súdom.

Po búrlivom roku 1976, keď vymrela polovička najvyšších predstaviteľov starej gardy a mocenský boj nemal konca-kraja, pribudla na južnej strane námestia ďalšia budova – Mauzóleum Mao Ce-tunga. Stavba je v jednej línii so stredom Zakázaného mesta, Bránou nebeského pokoja a Pamätníkom hrdinov revolúcie, je teda akýmsi vyústením celej čínskej histórie. Mauzóleum je vysoké 30 metrov a jeho plochá strecha je položená na štyridsiatich žulových stĺpoch. Vo veľkej vstupnej sále je socha sediaceho Maa z bieleho mramoru v nadživotnej veľkosti, za ním je panoramatický obraz malebnej čínskej krajiny. V ďalšej

časti mauzólea v malej zasklenej miestnosti spočíva „Veľký kormidelník“ v sarkofágu z horského krištáľu.

Mauzóleum vyrástlo doslova v rekordnom čase, lebo už 9. septembra 1977, teda rok po Maovej smrti, ho sprístupnili verejnosti. Stalo sa nielen turistickou atrakciou, ale aj novým pútnickým miestom. Na rozdiel od sovietskeho premiéra Nikitu Chruščova, ktorý sa so Stalinom vysporiadal nemilosrdne a dal ho odstrániť nielen z mauzólea, ale aj vymazať z názvov miest, ulíc a horských končiarov, u Maa sme svedkami ponímania jeho skutkov doslova v súlade filozofickej jednoty síl jang a jin, teda v tomto prípade dobra a zla. V roku 2000, počas mojej štvrtej návštevy Číny, som si v chladnom novembrovom počasí odstál v dlhom rade pár hodín, aby som mohol sledovať prejavy úcty bežných Číňanov k svojmu revolucionárovi, ktorý napriek mnohým vlastným chybám a sklamaniam, napriek nejednotnosti v názoroch na jeho konanie, sa naďalej teší veľkej úcte svojich krajanov.

Čína sa po roku 1976 a po návrate Teng Siao-pchinga do vedenia začala uberať iným smerom. Oficiálne sa tomuto obdobiu začalo hovoriť *„ekonomická reforma a otváranie sa svetu“*. Viac sa však ujalo označenie *„socialistická trhová ekonomika“*, prípadne o niečo expresívnejší výraz *„socializmus s čínskymi črtami.“*

NÁMESTIE V ROZLIČNÝCH PODOBÁCH

Prvýkrát v živote som na Námestie nebeského pokoja vstúpil koncom novembra 1989. Nemusím osobitne zdôrazňovať, že pre Československo to boli vtedy pohnuté dni. V Pekingu bolo mrazivé počasie, to, čo sa vznášalo nad námestím, bola buď hmla, alebo smog, s odstupom času to už neviem posúdiť. Navyše, bolo námestie vyľudnené, obohnané kovovými zátarasmi a ja som sa tam dostal iba zásluhou osobitného povolenia, ktoré si policajť dôkladne preštu- doval. Bolo totiž približne pol roka po búrlivých udalostiach, ktoré dostali doma i vo svete rozličné pomenovania i rozdielne interpretácie, najčastejšie však Pekinský masaker. V skutočnosti to nebolo nič iné, iba to, čo sa tam dialo už niekoľko desaťročí. Bol to boj o moc vo vedení Číny, ale v tomto prípade si jedna zo strán mocenského zápasu pribrala na svoju stranu „ulicu“. Problém bol v tom, že po pár týždňoch sa organizátorom ich protest vymkol z rúk. Davu na námestí sa zmocnili iní, mali iné ciele, a keď ich nedosiahli, siahli po radikálnych metódach. Až po dvoch desaťročiach, keď sa na verejnosť dostali prostredníctvom akcie Juliana Asangea tajné depeše amerického veľvyslanca, vyšlo najavo, že na námestí nebol nijaký masaker, všetko bolo dielom pár aktívnych noviná-